

УДК 32:316.32:504

Калюжна Юлія Іванівна

кандидат політичних наук,

докторант кафедри політології, соціології і культурології

Харківського національного педагогічного університету

імені Г.С. Сковороди

**ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНІ ДОМІНАТИ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ
НАРАТИВИ ХХІ СТ., ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ «МАЙБУТНЬОЇ
АПОКАЛІПТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ»**

Рефлексія провідних теоретиків сучасності, зосереджена на пошуку концептуальних матриць майбутнього в умовах кліматично-екологічних аберацій ХХІ ст. (температурні аномалії, посухи, урагани, повені, лісові пожежі, забруднення водойм і ґрунтів, збільшення територій непридатних для життя, зростання безробіття та бідності, дефіцит продовольства та питної води, неконтрольована міграція, війни за природні ресурси, пандемії тощо), артикулюється ключовою тезою – Сучасна Цивілізація стрімко наближається до «екологічної прірви», що неминуче призведе до «глобального соціального колапсу», який докорінно змінить наш спосіб життя або зробить його (життя) неможливим –TERTIUM NON DATUR (лат. третього не дано). «Останнім часом ми значно більше, ніж раніше, говоримо та пишемо про небезпеки, що загрожують екологічній стійкості нашої планети, і про перспективи колективного виживання. Втім, наш образ дії та її наслідки розходяться зі словами» (Бауман, Донскис, 2019, с.89), – Сучасна Цивілізація, тотально інфікована «афлюєною» (англ. affluenza – термін, складений зі слів influenza (грип) і affluence (багатство), як наслідок відбувається дивергенція світоглядної парадигми, а панівними політико-економічними домінантами та соціокультурними наративами стають – «безмежне економічне зростання та хиже споживання», «поточне зло та відсутність альтернатив», «моральна сліпота та втрата чутливості». Відтак, Сучасна Цивілізація – це Цивілізація Самогубців, які попри екзистенціальні страхи глобальної екологічної катастрофи ХХІ століття, продовжують «життя за інерцією» демонструючи «абсолютну екологічну індиферентність» до майбутнього нашої Планети.

Ключові слова: сучасне суспільство, політико-економічні домінанти, соціокультурні наративи, глобальна екологічна катастрофа, «екологічна індиферентність».

Калюжная Юлия Ивановна

кандидат политических наук, доцент,

докторант кафедры политологии, социологии и культурологии

Харьковского национального педагогического университета

имени Г.С. Сковороды

**ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ДОМИНАНТЫ И
СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ НАРАТИВЫ ХХ В., КАК ДЕТЕРМИНАНТЫ
«БУДУЩЕЙ АПОКАЛИПТИЧЕСКОЙ РЕАЛЬНОСТИ»**

Рефлексия ведущих теоретиков современности, сосредоточенная на поиске концептуальных матриц будущего в условиях климатических и экологических aberrаций XXI в. (температурные аномалии, засухи, ураганы, наводнения, лесные пожары, загрязнения водоёмов и почв, увеличение территорий непригодных для проживания, рост безработицы и бедности, дефицит продовольствия и питьевой воды, неконтролируемая миграция, войны за природные ресурсы, пандемии и прочее), артикулируются ключевым тезисом – Современная Цивилизация стремительно приближается к «экологической пропасти», что неизбежно приведёт к «глобальному социальному коллапсу», который в корне изменит наш образ жизни или сделает её (жизнь) невозможной – TERTIUM NON DATUR (лат. третьего не дано). «В последнее время мы значительно больше, нежели раньше, говорим и пишем об опасностях, которые угрожают экологической стойкости нашей планеты, и о перспективах коллективного выживания. Но наш образ действия и его следствия расходятся со словами (Бауман, Донскис, 2019, с.89), – Современная Цивилизация, тотально инфицирована «афлюэной» (англ. affluenza – термин, составленный из слов influenza (грипп) и affluence (богатство), как следствие происходит дивергенция мировоззренческой парадигмы, а господствующими политико-экономическими доминантами и социокультурными нарративами становятся – «безграничный экономический рост и хищное потребление», «текущее зло и отсутствие альтернатив», «моральная слепота и утрата чувствительности». Именно поэтому, Современная Цивилизация – это Цивилизация Самоубийц, которые, несмотря на экзистенциальные страхи глобальной экологической катастрофы XXI в., продолжают «жить по инерции» демонстрируя «абсолютную экологическую индифферентность» к будущему нашей Планеты.

Ключевые слова: современное общество, политико-экономические доминанты, социокультурные нарративы, глобальная экологическая катастрофа, «экологическая индифферентность».

Kaliuzhna Yulia Ivanivna

Candidate of Political Sciences,

Associate Professor of the Department of Political, Social and Cultural Studies

Kharkov National Pedagogical University

of G.S. Skovoroda

**POLITICAL-ECONOMIC DOMINANTS AND SOCIO-CULTURAL
NARRATIVES OF THE XXI CENTURY
AS DETERMINANTS OF "FUTURE APOCALYPTIC REALITY".**

Reflection of the leading theorists of our time is focused on searching for the future's conceptual matrices in the context of climatic and ecological aberrations of the XXI century, (they include temperature anomalies, droughts, hurricanes, floods, forest fires, pollution of water reservoirs, and soils; falso, there is an increase of unsuitable for living areas, an unemployment and poverty increase, food and drinking water shortage, uncontrolled migration, wars for natural resources, pandemics, etc.) The fundamental thesis articulates it as the following: Modern Civilization is rapidly approaching an "ecological abyss" that will inevitably lead to a "global social collapse.". That will fundamentally change our way of life or make it (life) impossible - TERTIUM NON-DATUR (in Latin, the third is not given). "Recently, we talked and wrote much more than before about the dangers that threaten the ecological sustainability of our planet and the prospects for collective survival. However, our mode of action and its consequences are at odds with the words" (Bauman, Donskis, 2019, p. 89) - Modern Civilization, totally infected with

"aflucene"(English Affluenza is a term made up of the words influenza (flu) and affluence (wealth). As a result, there is a divergence of the ideological paradigm, and the dominant political and economic dominants and sociocultural narratives are - "boundless economic growth and predatory consumption" "current evil and lack of alternatives.", "moral blindness and loss of sensitivity.". Consequently, Modern Civilization - This is the Civilization of the Suicides, who, despite the extra-institutional fears of a global ecological catastrophe of the 21st century, continue their "life by inertia" demonstrating "absolute ecological indifference" to the future of our Planet.

Keywords: modern society, political and economic dominants, sociocultural narratives, global ecological catastrophe, "ecological indifference."

Постановка проблеми. «Останнім часом ми значно більше, ніж раніше, говоримо та пишемо про небезпеки, що загрожують екологічній стійкості нашої планети, і про перспективи колективного виживання. Втім, наш образ дії та її наслідки розходяться зі словами – і не важливо, до скількох з нас звертаються і на якому рівні влади та впливу ми знаходимось» (Бауман, Донскис, 2019, с.89), – Сучасна Цивілізація, тотально інфікована «афлюценою» (англ. *affluenza* – термін, складений зі слів *influenza* (грип) і *affluence* (багатство) (Дорошкевич, 2012, с.81) панівними політико-економічними домінантами та соціокультурними нарративами обирає – «безмежне економічне зростання та хиже споживання», «поточне зло та відсутність альтернатив», «моральну сліпоту та втрату чутливості» – «Мабуть, ніколи раніше в світі не було стільки фаталістичних і детерміністських вірувань, як сьогодні; ... нескінченні пророцтва та опис криз, що наближаються, небезпек, різкого погіршення ситуації та кінця світу. У цій загально проникаючій атмосфері страху та фаталізму формується переконання, що не існує альтернатив сучасній політичній логіці, тиранії економіки, підходам до науки і техніки та взаємовідносинам природи і людини» (Бауман, Донскис, 2019, с.9).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова експертиза та пошук концептуальних матриць майбутнього в умовах кліматично-екологічних аберацій ХХІ ст. є предметом науково-дослідницької комунікації – Дж. Александер, К. Андерсон, Б. Баркер, З. Бауман, У. Баумол, У. Бек, Ж. Бодрійяр, Е. Боуз-Ларкін, Л. Браун, І. Валлерстайн, Т. Веблен, Ф. Гватарі, Дж. Гібсон, Е. Гідденс, С. Гокінгс, Р. Голл, А. Гор, Ж. Делйоз, Ф. Джеймсон, Д. Дойч, І. Дюрон, Р. Екерслі, М. Йеник, В. Клаус, Н. Кляйн, Е. Колберт, Л. Колдуелл, П.

Коломі, Е. Лаклау, К. Леві-Лебуайє, Ж.-Ф. Ліотар, Е. та Х. Ловінсон, Г. Макстон, А. Мальм, Дж. Маркофф, Е. Масуда, А. Міракян, А. Мол, Ш. Муфе, Д. Найсбіт, О. Неклесса, Л. Ніколсон, У. Отс, С. Постел, М. Райт, Й. Рандернс, З. фон Сіріасі-Вентрап, Г. Скотт, Г. Спарганер, Н. Стерн, Д. Стокольс, Г. Тернер, Е. Тоффлер, Дж. Уррі, Ф. Ферраротті, Н. Фрезер, Дж. Фрідман, М. Фуко, Р. Фюкс, Ю. Ной Харарі, Р. Харрабін, Дж. Хау, Р. Хокен, Н. Хомський, Й. Хубер, С. Шрибман, Дж. Штейнбергер, Н. Штерн та ін.

Мета статті – визначити та проаналізувати політико-економічні домінанти та соціокультурні наративи суспільства ХХІ століття, які детермінують неминучість настання «майбутньої апокаліптичної реальності», а також здійснити спробу окреслення контурів «Екоцентристської світоглядної парадигми».

Основні результати дослідження. За висновками експертного середовища – Сучасна Цивілізація стрімко наближається до «екологічної прірви», що неминуче призведе до «глобального соціального колапсу», який докорінно змінить наш спосіб життя або зробить його (життя) неможливим – *TERTIUM NON DATUR* (лат. *третього не дано*). Масштаб, прогресія та синергія глобальних кліматично-екологічних трансформацій ХХІ століття неминуче запустять ланцюгову реакцію «анігіляції» природних, техногенних та соціальних катастроф, у вигляді температурних аномалій, посух, ураганів, повеней, лісових пожеж, забруднення водойм і ґрунтів, збільшення територій непридатних для життя, зростання безробіття та бідності, дефіциту продовольства та питної води, неконтрольованої міграції, війн за природні ресурси, пандемій тощо – «складно уявити те, чого ми ніколи не відчували. Часом навіть не вистачає відповідних слів. Про таку перспективу складно говорити тому, що мова йде про майбутнє не абстрактного людства, а про наші родини та наших друзів. Жодне покоління до нас не стикалось з проблемою такої складності, такого масштабу» (Браун, 2013, с.9).

В рефлексії провідних теоретиків сучасності артикульовані ключові тези, щодо настання «майбутньої апокаліптичної реальності» та визначені

«відповідальні» – *інфернальна пара* – «безмежне економічне зростання та хижє споживання», – «Наша економіка та планета перебувають у стані війни. Висловлюючись точніше, економіка воює з багатьма формами життя на планеті, включно з людьми» (Кляйн, 2016, с.29); «Сучасне економічне мислення і політика створили економіку, яка не синхронізована з екосистемами, від яких вона залежить, і саме це стане причиною її колапсу» (Браун, 2013, с.16), «Слід радикально скоротити запити суспільства. Не зробимо цього добровільно – кризи та катастрофи неодмінно опустять цивілізацію до прийнятної для природи рівня» (Фюкс, 2018, с.14); «Практично все що ми робимо, наносить шкоду біосфері, навколишнє середовище стає все менш стабільним та сприятливим, а наше майбутнє в довгостроковій перспективі – все більш туманним» (Уилсон, 2017, с. 10).

Відтак, очевидним і дієвим способом порятунку Людства від глобальної екологічної катастрофи видається – просте обмеження «споживчих практик», проте, за твердженням «зеленого» політика Р. Фюкса – просто «увімкнути червоне світло Модерну безперспективно ... той, хто вважає, що екологічну кризу можна подолати, лише радикально знизивши рівень людської активності на планеті – менше виробляти, менше споживати, менше їздити, розповсюджувати менше інформації, – закінчить введенням надзвичайного екологічного стану» (Фюкс, 2018, с.31), оскільки, – ядром сучасної світоглядної парадигми є «штучно створене й суб'єктивне відчуття незадоволення» (Бауман, 2008, с.77), культивоване сучасними політико-економічними та соціокультурними наративами «безмежного економічного зростання та хижого споживання», то й ключем до «екологічного майбутнього» має стати перекодування світоглядної парадигми за принципами «Екоцентризму» – *«людина є лише елементом екологічного світу, а відтак її життєдіяльність не повинна порушувати природної рівноваги»*.

Але саме «суб'єктивне відчуття незадоволення», яке є «сакральним» в свідомості сучасного суспільства й робить перспективу «Екоцентризму» вкрай

примарною, – в ХХІ столітті повсякденність мільярду людей сконструйована з мультиплікації ритуалів та практик «комфортного життя» в основу, яких покладено «здатність та бажання споживати», при чому як наголошує З. Бауман «У цій гонитві за новими бажаннями, а не за їхнім задоволенням, немає чіткої фінішної риси» (Бауман, 2008, с.65) – їздити на власному авто, подорожувати літаками, мешкати в комфортабельних будинках, користуватись гаджетами та побутовою технікою, насолоджуватись гастрономічним різноманіттям, демонструвати «споживчі можливості» в соціальних мережах та багато іншого, виключно «споживацька активність перетворює людину на індивіда, за допомогою ретельно підібраних покупок, я можу створити з себе, все, що забажаю» (Бауман, 1996, с.215), – таким є панівний соціально-культурний наратив Сучасної Цивілізації; в той час, як повсякденність інших мільярдів людей, «які готові задовольнитись тим, що в них є» (Бауман, 2008, с.77) – це нетрі, безробіття, бідність, бандитизм, недоїдання, відсутність електрики, водопостачання, належного медичного обслуговування, освіти та інші негаразди, а головне – відсутність перспектив перетнути демаркаційну лінію та потрапити в омріяний «світ споживання». Акцентуємо, в цьому поляризованому світі, інтегративним елементом виступає «мрія»: перші мріють – збільшити можливість «споживати» та зберегти існуючу суспільну диференціацію, другі – долучитись до «споживання» та відновити соціальну справедливість, – відтак, не має нічого дивного в тому, що відчайдушні заклики науковців та екоактивістів про наближення «*ecological deadline*» та настання «*майбутньої апокаліптичної реальності*», не є вагомим аргументом для Сучасної Цивілізації – Цивілізації Самогубців, які продовжує «життя за інерцією», марно витрачаючи своє життя та життя своїх нащадків на гонитву за фантомом «задоволенням від споживання».

Ми повинні відверто визнати, – сучасне суспільство приречене, – «Суспільство споживання не може бути майбутнім, якщо бачити майбутнє у райдужному світлі; суспільство споживання не може породити нормальної людини, якщо брати за нормальну ту, яка має моральні засади і бореться за

домінанту духовних цінностей» (Дорошкевич, 2012, с.85). Деструктивний та інфернальний світогляд «безмежного економічного зростання та хижого споживання» вражає своєю «екологічною байдужістю» та перемогою над здоровим глуздом, так, за влучними і сміливими твердженнями екоактивістки Н. Кляйн – «Він перемагає, коли грекам кажуть, що їхній єдиний шанс подолати фінансову кризу – це надати континентальний шельф для небезпечного видобутку нафти та газу. ... коли канадцям кажуть, що єдиний спосіб не зазнати долі Греції – це дозволити вирубку лісів, щоб отримати доступ до напівтвердого бітуму в провінції Альберта. Він перемагає, коли в Стамбулі руйнують парк, а на його місці будують ще один торгівельний центр. Він перемагає, коли в Пекіні батькам кажуть, що відправляти дітей до школи в захисних масках, стилізованих під героїв мультфільмів – це прийнятна ціна за економічне зростання. Він перемагає щоразу, коли ми бачимо лише погані для себе виходи зі становища: сувора економія або грабунок надр землі, отруєння або бідність», – невтішний висновок: «Поставши перед проблемою, яка несе загрозу існуванню нашого виду, суспільство продовжує робити те, що, власне, спричинило кризу, докладаючи мізерних зусиль для виходу з цього становища. ... Ми обираємо забуття, адже боїмося, що цілковите усвідомлення природи цієї проблеми змінить все» (Кляйн, 2016, с.12, 14, 30).

В опису сучасного світу, провідні філософи сучасності З. Бауман і Л. Донскис акцентують на домінації негативних характеристик в суспільній свідомості – «поточне зло», «відсутність альтернатив», «моральна сліпота» та «втрата чутливості», які насправді й є віддзеркаленням світоглядної парадигми Сучасної Цивілізації, яка попри екзистенціальні страхи «майбутньої апокаліптичної реальності», продовжує обирати «екологічні симулякри», на кшталт – купівлі товарів з екомаркуванням, відмови від друку банківського чеку, сортування сміття, підтримки акцій екоактивістів тощо), які радше виконують роль «заспокійливого», ніж «реальних ліків», адже – реалії ХХІ століття вимагають невідкладних «реанімаційних заходів» по відношенню до навколишнього середовища.

Життєво важливо, – «Або ми змінимо свій спосіб життя та створимо цілковито нове суспільство, або зміни відбудуться самі собою» (Кляйн, 2016, с.29), – зберегти Сучасну Цивілізацію та можливість подальшої еволюції у гармонії з Природою можливо лише за умови переформатування пануючого світогляду на світоглядну парадигму – «Планетарного Екоцентризму». Генератором цих трансформаційних процесів має виступити політика, – екологічна політика, – в оригінальному проекті філософа Б. Латура «Політики природи» стверджується – «З теоретичної точки зору політична екологія навіть не починалась; до цього часу просто пояснювали слова «політика» і «природа», цілковито не замислюючись над їх змістом; тому виклики, з якими до сих пір стикалась політика природи, не доводять рівним рахунком нічого: ні по відношенню до її минулих поразок, ні по відношенню до її можливого тріумфу в майбутньому», «Політична екологія стане золотим століттям соціальних наук, звільнених від модернізму» (Латур, 2018, с.9, 247). В цьому ключі розмірковують й інші провідні теоретик сучасності – «Перед викликами і ризикам кліматичних змін глобальне суспільство потребує великомасштабної ПОЛІТИКИ планетарного рівня» (Бекк, 2016, р.37), «Ми повинні взяти природу під свій захист. Тому політика ХХІ ст. повинна стати у буквальному сенсі слова *геополітикою* (Фюкс, 2018, с.36), «Кінець розрізнення між природою і суспільством у ХХІ столітті ставить перед нашою уявою надскладне завдання: схопити взаємодію і взаємозалежність людини, суспільства і природи. Політика також повинна відреагувати на зміну системи координат» (Радіонова, 2019, с.137).

Як це не парадоксально, але саме зараз, коли оголошено «*ecological deadline*» – у політиків з'являються «додаткові опції» для вирішення «одвічних соціальних проблем» (соціальної нерівності, бідності, безробіття, міграції тощо), – реалізуючи амбітні проекти сучасної науки – Е. Блох (комплексні технології), біокібернетика (Ф. Фестер), революція ефективності (Е.У. фон Вайцзеккер), природній капіталізм (Е. і Х. Ловіси, П. Хокен) можна перейти до реальної «зеленої економіки», в основу якої покладено продуктивний синтез

біологічної еволюції та технологій, все це призведе до якісних змін не лише в екологічному, а й соціально-економічному просторі; як зауважує Р. Фюкс – «фантастична виробнича сила природі, невичерпні можливості еволюції. Ми ще не знаємо, чого можна досягти, поєднуючи творчій потенціал природи з людським духом, реалізуючи синергію біо- та ноосфери. ... вони передбачають не статичне, а динамічне суспільство, не покірне пристосування до існуючого «природнього порядку», а зростання разом з природою» (Фюкс, 2018, с.37).

Висновки. Цілком зрозуміло, на сьогодні «у нашому суспільстві соціально-політичне переосмислення кліматичних змін, і взагалі увага до екологічних питань значно відстають від потреб часу» (Радіонова, 2019, с.144), проте, – зростання «глобальної екологічної напруги» неминуче поставить перед Сучасною Цивілізацією питання зміни світоглядної парадигми за екоцентричним вектором, а генератором цих змін має стати – координаційний альянс політики і науки.

Література:

1. Бауман, З. (1996). *Мыслить социологически*. Пер. с англ. А. Филиппова. Москва: Аспект-пресс, 255 с.
2. Бауман, З. (2008). *Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства*. Пер. з англ. І. Андрущенко. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 109 с.
3. Бауман, З., Донскис, Л. (2019). *Текущее зло: жизнь в мире, где нет альтернатив*. Пер. с англ. А. Самариной. СПб.: Издательство Ивана Лимбаха, 296 с.
4. Браун, Л. (2013). *Мир на грани. Как предотвратить экологический и экономический коллапс*. М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 208 с.
5. Дорошкевич, А.С. (2012). Суспільство споживання: морально-соціальні наслідки. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, вип. 4(14), с. 76–86. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/suspilstvo-spozhyvannya-moralno-sotsialni-naslidki/viewer> [Accessed 21 Sep. 2020].

6. Кляйн, Н. (2016). *Змінюється все. Капіталізм проти клімату*. Пер. с англ. Д. Кожедуба. К. : Наш формат, 480 с.
7. Латур, Б. (2018). *Політики природи*. Пер. с франц. Е. Блинова. М.: Ад Маргинем Пресс, 336 с.
8. Радіонова, І.О. (2019). Глобальні кліматичні зміни: спроба соціально-політичного переосмислення. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*, вип. 2(19), с.132–146.
9. Уилсон, Э. (2017). *Будущее Земли. Наша Планета в борьбе за жизнь*. Пер. с англ. С. Чернин. М.: Альпина нон-фикшн, 320 с.
10. Фюкс, Р. (2018). *Зелёная революция: Экономический рост без ущерба для экологии*. Пер. с нем. Е. Шукшина. М.: Альпина нон-фикшн, 330 с.
11. Beck, U. (2016). *The metamorphosis of the world*. Cambridge: Polity Press, 200 p.

References:

1. Bauman, Z. (1996). *Mysl'it' sotsiologicheski* [Think sociologically]. Per. s angl. A. Filippova. Moskva: Aspekt-press [Trans. from Engl. by A. Filippova. Moscow: Aspect-press], 255 p.
2. Bauman, Z. (2008). *Globalizatsiya. Naslidki dlya lyudini i suspil'stva* [Globalization. The Human Consequences]. Per. z angl. I. Andrushchenka. K.: Vid. dim «Kievo-Mogilyans'ka akademiya» [Trans. from English by I. Andrushchenko. Kyiv: View. House of “Kyiv-Mohyla Academy”], 109 p.
3. Bauman, Z., Donskis, L. (2019). *Tekuchee zlo: zhizn' v mire, gde net al'ternativ* [Fluid evil. Living in a world where there are no alternatives]. Per. s angl. A. Samarinoi. SPb.: Izdatel'stvo Ivana Limbakha [Trans. from English by A. Samarina. SPb: Ivan Limbakh Publishing House], 296 p.
4. Braun, L. (2013). *Mir na grani. Kak predotvratit' ekologicheskii i ekonomicheskii kollaps* [The world is on the edge. How to prevent environmental and economic collapse]. M.: AST-PRESS KNIGA [M.: AST-PRESS BOOK], 208 p.

5. Doroshkevich, A.S. (2012). *Suspil'stvo spozhivannya: moral'no-sotsial'ni naslidki* [Consumer society: moral and social consequences]. *Visnik Natsional'nogo universitetu «Yuridichna akademiya Ukraini imeni Yaroslava Mudrogo»*. Seriya: *Filosofiya, filosofiya prava, politologiya, sotsiologiya* [Bulletin of the National University “Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine”. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology], vol. 4(14), pp. 76–86. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/suspilstvo-spozhevannya-moralno-sotsialni-naslidki/viewer> [Accessed 21 Sep. 2020].
6. Klyain, N. (2016). *Zminyuet'sya vse. Kapitalizm proti klimatu* [Everything is changing. Capitalism against climate]. Per. s angl. D. Kozheduba. K. : Nash format [Trans. from English by D. Kozhedub. K.: Our format], 480 p.
7. Latur, B. (2018). *Politiki prirody* [Nature politicians]. Per. s frants. E. Blinova. M.: Ad Marginem Press [Trans. from French by E. Blinov. Moscow: Ad Marginem Press] , 336 p.
8. Radionova, I.O. (2019). *Global'ni klimatichni zmini: sproba sotsial'no-politichnogo pereosmislennya* [Global climate change: an attempt at socio-political rethinking]. *Suchasne suspil'stvo: politichni nauki, sotsiologichni nauki, kul'turologichni nauki* [Modern society: political sciences, sociological sciences, culturological sciences], vol. 2(19), pp.132–146.
9. Uilson, E. (2017). *Budushchee Zemli. Nasha Planeta v bor'be za zhizn'* [The future of the Earth. Our Planet in the fight for life]. Per. s angl. S. Chernin. M.: Al'pina non-fikshn [Trans. from English by S. Chernin. M.: Alpina non-fiction], 320 p.
10. Fyuks, R. (2018). *Zelenaya revolyutsiya: Ekonomicheskii rost bez ushcherba dlya ekologii* [Green Revolution: Eco-Friendly Growth]. Per. s nem. E. Shukshina. M.: Al'pina non-fikshn [Trans. from German by E. Shukshin. M.: Alpina non-fiction], 330 p.
11. Beck, U. (2016). *The metamorphosis of the world* [The metamorphosis of the world]. Cambridge: Polity Press, 200 p.